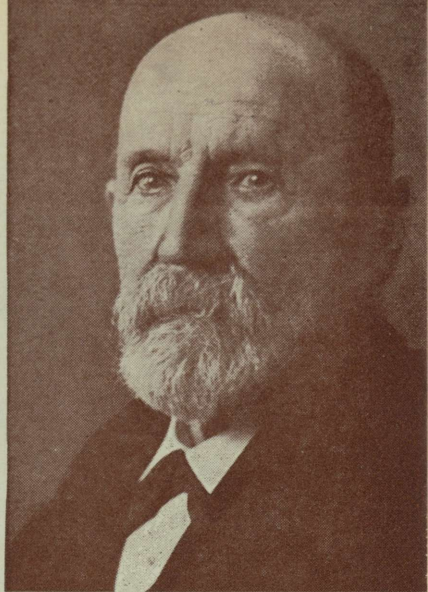

**EESTI
RAHVUSLIKUD SUURMEHED**

I SARI NR. 4

JAAN PERT

AUGUST WEIZENBERG

EESTILISE VISADUSE KEHASTUS

**KIRJASTUSÜHING
„KOOPERATIIV“**

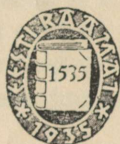
EESTI RAHVUSLIKUD SUURMEHED
I SARI Elulooline kirjastik noorsoole NR. 4

JAAN PERT

AUGUST WEIZENBERG

EESTILISE VISADUSE KEHASTUS

5100

II 1729

21945

KIRJASTUSÜHING „KOOPERATIIV“
TALLINN 1935

Keeleline korrektor Karl Vainula

2

A-9467

Eesti Ühistrükikoda, Tallinnas 1935

Noorus.

Elutee algus. August Weizenberg'i elutee algus ulatub tagasi möödunud sajandi esimesse poolde, meie rahva lootusetumasse elujärku, millal äsjane pärisori veel polnud ärganud teadvusele oma inimväärtuses. Eestlase ees kõik teed olid suletud, või siis ta püüdeid tasuti liialt vähesega, võrdselt armuanniga.

Siiski! Weizenbergi vanaisa Andrese virkust, kes oli Erastvere paruni v. Ungern-Sternberg'i lese, sündinud paruness v. Rode' mõisakutsariks, kroonib 1796. aastal antud priiuskiri — kauase truu teenistuse eest . . . Ta pole enam pärisori, kuigi liignime *We i t s e n b e r g*, mille meie skulptor kirjutab *We i z e n b e r g*, saab alles hiljem. Kes selle talle andis, kas paruness v. Ungern-Sternberg või siis Räpina pastor Major, kelle juures ta hiljem oli kutsariks, pole jälgitav.

Ja mida andiski vabaduskiri Andres Weitsenbergile! Varem ta teenis koos naisega, et elada; siit pääle endiselt on perevanemad ametis kahekesi. Oletatavasti leivaisa nad võisid nüüd ise endile otsida.

Sajandi alul, 6. (18.) veebruaril 1806. a., abielupaar

Weitsenbergidele sünnib poeg Jaan, meie tulevase skulptori isa.

Selle püüdeid aga tasutakse vähekese enamaga: ta leiab vastuvõtu käsitöölise tsunfti, õppinud Võrus kingsepaks ja omandanud sääl saksa keele.

Jaan Weitsenberg juba ametimehena, talupoja-orja seisusest ületõusnuna, asub teenima leiba, vahetades korduvalt eluaset. Tema töö tarvitajaiks on ülemkiht, päämiselt mõisasaksad, kirikuõpetajad ja köstrid, kuna talu-inimene sel ajal veel saabast ei kandnud. Alles kolmanda põlve esindaja August Weizenberg jõuab ettenägematult kõrgele, oma rahva iseteadvaks, suureks ja hinnaliseks esindajaks, eestilise visaduse ja nõrkematu edasipüüdlikkusega murdes välja kõige kitsamaist oludest seda avaramatele ja kaunimatele mäeharjadele.

Jaan Weitsenbergi naine Liisa, neiupõlve nimega Jaaska, tulevase skulptori ema, sündis 3. (15.) detsembril 1810. aastal Väimela vallas Pautsi talutütrena. Kuid ka selles kodus kõigile lastele nähtavasti pole ruumi ning leiba, ja Liisa leiab teenistust Väimela mõisaproua juures toatüdrukuna, kuni abiellub kingsepp Jaan Weitsenbergiga.

Noorel abielupaaril oma kodu loomisel on eest leida enne kõike pettumusi, kuna pereisa armastab napsutada ja mõnigi kord siis puudub leib laualt. Päril viletsus ootab aga veel ees.

Aga millest või paljukes tollal võidigi unistada! Viljakaldused, puudused, teoorjus, mure oma rendikoha eest ja nälg — seda vaid kuuldu ringi talupoegade suust, kui abielupaar Weitsenbergid asub Võrumaale, Erastvere mõisale kuulvasse Ritsiku kõrtsi, mis nähtavasti on endisi vähese maaga kõrtsikohti, kus pereisa asub oma ametitööle. Siin sünnib neile 25. märtsil (6. apr.) 1837. a. poeg

August, meie tulevane skulptor, kelle ristiisaks hakkab köster L. Treffner.

Ritsiku kõrtsis Weitsenbergide peret õnnistatakse viie lapsega. Vanim tütar ja noorim poeg aga surid. Jäid ellu August, Juuli ja Mari.

Õnnistatud lasterikkusega, elu Ritsiku kõrtsis on ühtlasi valgemaid ja rõõmsamaid Weitsenbergide varjutatud abielu kestes. Meie tulevane skulptor, siit esimesi elumuljeid kaasa saades, teab jutustada oma varasest lapseeas vaid seda, et kevaditi lakas magades pääsukeste laul peletas varakult une, et vaheti orav käis toa ligidal suure kasegi okstel hüppamas, et kord kõrtsi juurde tuli karutantsitaja karuga, kord tuppa toodi metsast kinnipüütud jänes, kes aina ringi joosnud, ja et kord sünnipäevaks ema talle küpsetanud isegi pätsi saia...

Aastal 1842 Erastvere parun v. Ungern-Sternberg ütleb üles Weitsenbergile koha, Ritsiku kõrtsi. Ollakse sunnitud välja kolima vastu talve. See on raske löök perele. Lapsed on väikesed, August vaevalt viieaastane — ja kohta pole, kuhu minna.

Esiti leiavad nad ulualust lähemas Nahakülas Tanila talus, mis asub umbes kilomeeter senisest kodust. On talv möödud, õnnestub pereisal omandada väikese majakese, mis asub Jaani-Mihkli talu maal ning viimase järgi seda ka hüüti Jaani-Mihkli majakeseks.

Nahaküla tolleaegsed talupidajad olid kõik vaesed. Igal aastal külastas neid leivapuudus. Ainult üks talu sai oma leivaga aasta läbi. Elati päämiselt magari viljast¹. Söögiks keedeti sageli vaid jahukörti.

Jaani-Mihkli majakese leivalaud polnud rikkam. Polnud midagi imestada, et Weitsenbergide ema kevaditi käis

---

¹ Magasiks nimetati kogukondlikult organiseeritud viljatagavara, kust kehvemad maapidajad hädaajal said vilja laenuks.

korjamas esimesi taimekesi, nõgeseid ja naate ning keetis neist suppi . . .

Kevadega oli ikka kõhutühjusest üle saadud. Suppi saadi ka muudest taimedest ja kapsa- ning kartulilehtedest. Talvel aga pühkis pereema vahetigi silmi, kuna lapsed süüa tahtsid, leiba aga lauale panna ei olnud. Eriti rasked olid 1843. aasta ümber nälja-aastad. Kuigi majake omas mitmeruudulise akna, juhtus sedagi, et vaid üks ruut oli terve, teised nartsudega kinni topitud . . .

Aga ega rahvas kurb olnud. Mõisateoliste laul kostis ikka nende tööle minnes varahommikuti ja säält hilja õhtul tultes või karja metsa ajades.

Ja armsaks muutub Jaani-Mihkli majake selle rahvale! Päike tõuseb siin Allametsa kiriku tagant ja loojub Jõksi metsa. Tähed siravad selle üle selgetel öödel kõige kõrgemal. Ta näib lastele olevat kogu maailma keskpunktiks. Ei iial hiljem August Weizenberg leia endale armsamat paika, kui seda on lapsepõlve kodu kesk väikest ja vaest Nahaküla, nagu ta ise hiljem korduvalt kinnitab.

Pereisa meisterdab saapaid, ema ketrab ja õmbleb — samuti välja, päämiselt mõisasakstele. Ja väike August õhtuti tavaliselt hoolitseb peerutule eest, mis on pistetud ahjunurga vahele. Ka saapatikkude lõikamiskohustus on pandud tema pääle.

Aastal 1846 levib tüüfus. Ka Weitsenbergide pere haigestub. Esimesena peab voodisse jääma kaheksa-aastane August. Tulnud kolmenädalase maaslamamise ja palavikus sonimise järele meelemärkusele, on haige juba kogu pere ja pole kedagi, kes aitaks maaslamajaid. Aja jooksul kõik paranevad pääle pereisa, kes viimasena haigestub ja paari nädala pärast sureb — ligi neljakümneaastases vanuses. Maha jääb naine nelja lapsega, vanim tütar umbes kümme aastat vana, noorim aga alles kaheaastane.

Nüüd algavad selle pesakese valupäevad. Emal ei ole millestki orbe toita. Vanim tütar Juuli juba varem teenib tädi Pindi kõrtsis. Isa matuselt surnuaialt ta pöördub tagasi oma sugulas-leivavanemate juurde. Ja surnuaialt isa kinniaetud haua kõrvalt viib onu ka Augusti Väimela valda Pautsi tallu. Ema pöördub koju vaid kahe väikese tütreaga.

Siit algab August Weizenbergi hulkuri-elu orvuna häätahtlikke leivavanemaid mööda. Kuid puudused ja kannatused kasvatavad poisikese sitkeks. Ja julgeme lausuda: too varakult puudusis karastus osutub hiljem selleks teguriks, tänu millele August Weizenberg ei väsi, ei jää alla, lepib karjuvamategi olukordadega, taotelles oma elutõdedele paika ja loomingule tunnustust.

Väimela onu juures Weitsenbergide last peetakse vaid mõni nädal, peres isegi on palju lapsi. Tuleb tädi Pindist, kelle juures juba on Augusti õde Juuli, ja viib kaasa ka poisi. Tädimees A. Grossen on mõisakupjaks, tädi ise müüb kümnese pääl Pindi kõrtsis viina.

Kui õhtul kubjas tuleb koju, astub väike August talle alandlikult vastu ja küsib: „Tädimiis, kas sa võtad minu hinda manu kasulatses?“ kusjuures ise nutab. Poiss jäetakse siia.

Pindi kõrts asub igavas, elutus maanurgas, tee ääres, mida mööda harva keegi sõidab või kõnnib. Vaid harva mõni astub sisse kõrtsi, tellib kopikalise või poolteiselise topsi viina ja kaob.

Augustil tuleb siin mõnigi kord kõrtsimeest mängida, müües kõrtsilistele viina, kui tädil on muud tegemist.

Kuid kodu meelitab lapsi tagasi ja varsti me leiame need jälle koos ema juures. Vaid ajuti lühemat aega elatakse kord Pautsil, kord Pindil. Erastverest Väimelasse on üle 20 kilomeetri, Pindile umbes kolmkümmend. Ja

lapsed käivad sageli seda maad, nii suvel, läbi vihma külmetades, sügisel kui ka talvises tuisus nuttes, kord üksikult, kord paarikaupa, ööbides teeäärseis taludes.

Kasvades August on emale abiks, käib kalal ja kasutada saadud külahobusega metsast küttepuid toomas — vaestele lubati tol ajal vabalt koorem kuivanud puid metsast raiuda. Meeleldi aga nokitseb puutööde kallal, meisterdades esiti müügiks saanikesi, siis ka puunõusid, teenides mõnegi hää kopika, mida saunarahvale on vaja marja eest.

Kooliaeg. August Weizenberg saab esimest lugemise ja kirjutamisõpetust oma isalt, isegi saksa keeles. Kuid enne kui sel on tagajärgi, isa sureb. Kogu hool langeb nüüd emale. Üheksa-aastasena poiss pannakse Naha külakooli. Käinud vaevalt mõne nädala külakoolis, noor Weizenberg hakkab kippuma Kanepi köstrikooli, mis juba kõrgem kool, kus õpiti ka kirjutamist ja arvutamist.

Emal viimati annab järele poja palvetele, kuigi köstrikooli kulud ähvardavad üle jõu käia, ja läheb nõutab köster Treffnerilt selle ristipojale loa üle tulla köstrikooli.

Tahvel, krihvel, pliiats, paber, Uus Testament ja katekismus — need olid köstrikoolis tarvisminevad õppeabinõud, mis esmaspäeva hommikul ema saatel kooli minnes kaasa võeti — ühes nädala toidutagavaraga: pakse keedetud kapsaid, tükike liha ja pool pätsi leiba, lisaks õlgkott magamiseks...

„Nagu väitse pää“, kihistavad klassis poisid naerda, kui uustulnuk kleenuke Weizenberg sisse astub. Ja kaua veel kaaslased hüüavad ikka teda — väitse pääks.

Köstrikoolis algas õppetegevus oktoobris ja lõppes aprillis, millal lapsed koju vanemaile abiks saadeti. Kooli kursus kestis kolm talve. Kooliõpetajaks oli parajasti köstri vennapoeg Kaarli Treffner; ka köster ise käis

vaheti piibliloo tunde andmas, sageli aga lihtselt õpilasi jälgimas.

Päeva tunnikavas esimesena oli veerimine. Õpilased istusid pikkade laudade taga ja veerisid valjusti ühest suust. Sellele järgnes vaikne lugemistund, siis kirjutamistund. Pääle lõunat olid arvutamis- ja laulmistunnid ja õhtul vabaõppimine ja piibliseletamine. Köster kasutas päälegi poisse oma töödel: sügisel puid riita ladujaiks, talvel lumetee radade tegijaiks, kevadel teede puhastajaiks. Kuigi palju säärane kool Weizenbergile ei suutnud anda, vaid lugemis- ja kirjutamisoskuse, mitte aga ükskordühe tundmise pääst, olgugi et ta kolm talve siin käis, seega kooli lõpetas.

Tagasihoidliku, pehmeloomulise ja vaikiva poisi üksiklasellu too kooliaeg mõjub mitmeti ergutavalt: ta leiab endale mänguseltsilisi, kannab ette neile taludes peatuvate vene sõdurite käest õpitud kunsttükke ja tantse ning koos nendega leiab oma sisemistele pakitsustele väljendustee. Ta pääseb välja siin oma tõnsitavast saunapoisi üksindusest ja üksijäetusest.

Ühel päeval kooliõpetaja meisterdab koolimaja lähedale lagendikule lumest suure inimeskuju. Mõni aeg hiljem Weizenberg sepitseb Jaani-Mihkli maja juurde ka omalt poolt kuju. Kuna ilm varsti läks külmaks, jäi see Weizenbergi esimene lumest kuju kauaks inimestele näha ja näidata.

Kuid kerge pole tal koolis käia. Mitte alati ei piisa kaasa antud leivamoonast nädala lõpuni. Ja oma maha-jäetuses söögi ajal nurka pugunud, tihkuvale kaaslasele tulevad siis appi rikkamate talude lapsed, kelle käest ta saab isegi aganateta leiba. Kunagi aga ei julge ta kõhtu täis süüa, vaid hoiab kokku — et kesisest nädalamoonast pühapäevaks kodukosti tagasi viia emale . . .

Kuid köstrikooli haridusest piisab, et tol ajal teistest erineda — Weizenbergil tuleb kirjutada oma küla rahva nii äri- kui ka armastuskirju, mille eest saab tasuks vaheti kas krossi, üks või rohkem kopikat.

Iseseisvalt teenimas. Saunapoisina, päälegi orvuna, Weizenbergil tuleb läbi teha maapoisi kõik võimalikud ametid. Alul on ta abiks isale kingsepatöös, siis käib kalal ja nokitseb müügiks ühte-teist, kelke ja karpe puutööalal. Ja vaevalt köstrikool läbi, üheteistkümne-aastasena ta antakse peremehe juurde karja. Tema esimeseks leiva-isaks on küla kõige vaesem peremees Paali-Aadam.

Päikese tõusuga peab karjapoiss olema jalul ja suk-kade-pastalde asemel, mida ta seni kandnud, tuleb tal jalarätte ja viiske jalgade ümber siduma õppida.

Sügisel ta käib mõisas kartuleid võtmas. Ja kui ilmad külmaks lähevad, millal kari lauta jäetakse, saadetakse ka poiss ema juurde tagasi, seljal karjapoisiteenistus: üks külimit (umb. 13,1 liitrit) rukkeid ja teine kartuleid!

See jääb ka ainukeseks suveks, millal Weizenberg karjapoisieas võõraid teenis. Ta jääb ema juurde kuueteistkümne aasta vanuseni, vaid päeviti käies siin-sääl väljas tööl, näiteks mõisas ja kodupooliste karjapäeval karjas — kord sai kohtupäeval ka öövahilt viis vitsahoopi, kuna oli lasknud loomad mõisa maale sööma!

Umbes neljateistkümne aasta vanuses ta hakkab adra taga käima, kuigi on kasvult veel väga väike ja füüsiline töö nähtavasti käib tal üle jõu. Siit algavad Weizenbergi sisemised valud, mis avalduvad vaheti käieski, nii et ta paigast ei pääse ja on sunnitud voodis lamama. Tunni-paari pärast on valu tavaliselt möödas, kuid vaheti kestab ka 2—3 päeva. Ka päävalu vaevab teda sagedasti, vaheti paneb oksendamagi... Kuid töö ei andnud mahti puhata.

Poisikespõlv möödub. Ikka teravamini tõuseb üles

küsimus: mis saab noormehest? Kuna poiss oskab kirjutada, antakse nõu: õppigu mõni käsitöö — amet.

Ja 1853. aastal, pärast pikka otsimist selgub, et Karsti mõisa tisler Hektor on valmis poissi enda juurde proovile võtma. Ja Weizenberg lahkub leivapuudusega võitlevast Nahaküllast. Ema tuleb kodust jäädavalt lahkuvat noorukest poega saatma. Annab lahkujale kaasa kolm kopikat sooviga, et see ka rublasid võiks teenida. Läbi Jõksi metsa sammudes silmad vees ema jagab pojale teel viimseid õpetusi.

Karsti mõis asub ilusas maakohas mäel. Siin algab uus, avaram, muljeterikkam ja edasiviivam elu haritumas ümbruses kui seni. Kuna mõisaomanik parun v. Ungern-Sternberg (Erastvere mõisaomaniku vend) elab Kooraste mõisas, siis tisleri perekond abiliste-õpilastega elab harrastemajas, mille suurt saali kasutati töökojaks. Pääle Weizenbergi on veel kolm abilist. Omavaheliseks keeleks on loomulikult saksa keel.

Weizenberg sirgub koos Hektori lastega, kellega ta ka hästi sõbrustab. Meistri kaks poega on temast nooremad, kuid saadavad kõikjal teda. Lastest vanim, tütar Anete aga, kes neli aastat Weizenbergist noorem, avastab esimesena tee küpseva noormehe sisepoolsesse unelmate maailma.

Aastal 1855 meister Hektor rendib endale Jõksi vesiveski, kuhu kolib üle oma abilistega, Weizenberg pääseb seega oma kodule tublisti lähemale: ja kodu ta külastas ikka, kui tee selle lähedalt mööda viis või hetkeks vaba aega leidus.

Aastal 1857 ilmub ajalehis teade, et sügisel korraldatakse Tartus põllutöö-näitus, kus võib välja panna ka ühte-teist käsitöölal. See teade lõikub Weizenbergi mõtteisse: vahest ehk võiks ta ka midagi selleks valmistada . . .

Kuna näituseni on aega umbes kuu, asubki ta väikseimat asjakest valmistama — nõelatoosi.

Kuuldes, et ka meister sõidab näitusele, tuleb ta selle juurde, pühendab ta oma saladusse ja saadab näitusele nõelatoosi temaga. See on kolme tolli¹ laiune, $\frac{1}{2}$ tolli paks ja 5 tolli pikk, raamatu laadi, mitmevärvilisest puust kokku liimitud ja kolmest kohast avatav. Jõudnud säält tagasi, meister tuleb ja ulatab Weizenbergile kaks rubla: tema nõelatoos oli näitusel müüdnud.

Paari nädala möödudes ilmub ajalehis teade: „August Weizenbergile 5 rubla auhinnaks kunstilise nõelatoosi eest.“ See autasu on määrav Weizenbergi edasipüüdeis, ja selle teate saades elab ta oma elus õnnelikuma hetke.

Rõõmsad on ka mõisasaksad. Parun v. Ungern-Sternberg laseb Weizenbergi enda juurde kutsuda ja annab ise üle auraha ning kiituskirja. Tagasihoidlikule, kuid hoolsale noormehele oli see suurimaks tõukeks püüda aina kaugemate perspektiivide ja kaunimate tähiste poole.

Olnud 5 a. õpipoisiks Hektori juures, viimane soovitab talle Erastvere mõisa iseseisva tislari koha.

Weizenbergil pole kerge lahkuda Hektori perekonnast. Ta tunneb end seotuna selle tütre Anete sõpruses. Kuid ta esimene armastusleek jääb vastamata. Anete Hektor siirdub Tallinna lähedale ja Weizenbergil ei õnnestu teda enam näha neiuna.

Aastal 1858 August Weizenberg alustab elu omal käel väljaõppinud tislarina Erastvere mõisas. Esimeseks tööks siin on kooli suur tahvel, sellele järgnes mõisaomanikule kolme uksega raamatukapp. Kuna viimasega oli kiire, magab Weizenberg öösel vaid kaks tundi, sedagi oma hõövelpingil, pää all hõövel mütsiga.

---

¹ 1 toll — 2,54 cm.

Mõisavalitsejaks on siin ärksa haridustegelase, Kanepi õpetaja Holsti koolist läbikäinud Jüri Hammer. Selle perekonnaga Weizenberg sõlmib lähemaid sidemeid, eriti selle kahe pojaga, ja see hinnaline sõprus kestab skulptori elu lõpuni. Nende kolmega seltsib kihelkonnakooli õpetaja Eglon. Saunapoisist on saanud mõisarahva parimaid! Ja juba siis Weizenberg vaheldi joonistab oma kaaslasi, nii häd-halvad kui ta joonised ka olid.

Aastal 1860 peetakse Tartus jälle näitust. Weizenberg valmistab sääl väljapanekuks õmbluskastikese.

Tisler Hektor nägi vaeva kartulivõtmismasina leiutamise; Weizenberg tahab selles viimase ületada ja konstrueerib ka omalt poolt masina, mis kartuleid maa seest välja nopib.

Näitusel Weizenberg esineb niihästi õmbluskastikese kui ka omaleiutatud kartulivõtmismasinaga. Näituse teisel päeval tehakse masinaga Ropka väljal proovi — see ei täida talle pandud lootusi. Kuid Weizenbergile siiski määratakse 25 rubla autasuks mõlema töö eest. Mainitud õmbluskastike on praegu Tallinna kunstimuseumi kogudes.

Tiivustatud ennekuulmatust edust, korduvalt auhinnatud näituseil, Weizenbergi paeluvad mõtted ning kahtlused: vahest ehk käsitöö polegi ta õige ala? Kuid mis siis on õige? Kirjapõld? — Selleks on ta eelharidus liialt väike. Kunstist aga ei oma ta veel mingit ettekujutust. Masinaist vaid, leiutusist on tal julgem mõtelda. Leiutamisele pääle Hektori tegeles veel Nahaküla Hinno Aadam, kes ise oli õppinud kellade meisterdamise; ka konstrueeris viimane veskit, mis pidi käima hobuse jõul — need nähtavasti andsid ka Weizenbergile eeskujuga ja õhutasid järele tegema.

Erastvere parun tellib Saksamaalt töölisi ja valitseja

Karnbach'i, kes kohapääl peavad andma eeskuju, kuidas töötada ja põldu harida, milline katse aga äpardub, kuna eestlasel sakslastelt midagi pole õppida. Nagu saatuse tahtel Weizenberg sel momendil tutvub Karnbachiga, Nad õpivad teineteiselt: Weizenberg saksa ja Karnbach eesti keelt. Karnbach jutustab Saksamaast, reisimisest ja ka sellest, mida tarvis õppida sel, kes tegeleb leiutistega.

Uuesti Weizenbergis ärkab ja küpseb igatsus millegi muu järele, mis poleks käsitöö. Ta võitleb enesega nädalaid ja kuid: reis välismaale paelub, kuigi see näib esiti aineliselt ülesaamatuna. Kuid vanem õde on juba mehel, noorem Võru õmbluskoolist läbikäinuna ametis — enam pole tal niivõrd vaja muret tunda omaste eest. Ja jüripäeva eel, neli aastat teeninud Erastveres, Weizenberg ütleb üles hästitasuva koha kõigi hoiatuste pääle vaatamata.

„Ma olen kakskümmend viis aastat vana ja tahaksin ka vähe maailma näha ning reisida,“ vastab ta ja jääb kindlaks oma otsusele.

Mõisaparun annab kaasa Weizenbergile soovituskirja, mõisaproua — piibli, ja sõit talumehe-vankril läheb Tartu kaudu Viljandi Karnbachi juurde, kellega koos pidi algama reis. Sõbrad ja mõisa noort rahvast tulevad saatma. Laskub õhtu. Saatjad jäävad maha. Ja üksinda teel sõites vastu tundmatule tulevikule, istudes vankri tagaotsal oma kastil — Weizenberg nutab nagu laps. Tagasipööramist enam ei ole, kuna tööriistadki on müüdud. Aga ees ei paista ühtki rõõmu- ega valguskiirt. See on kummalisim sõit teadmatusse, vaid oma sisemise hääle kutsel. Ei mingeid lubadusi ega tötusi ees kuskilt! Ka mitte selgust, mille nimel senine elu ja senised saavutised kõrvale heideti, olematuks tunnistati! Ka mitte selgust, kuhu viib tee ja mida võõrsilt võtta tahaks...

Siit algab August Weizenbergi uus elu. Senine möödus vabadiku või kodapoolse olukorras, talusulase- ja popsi-seisusest väljamurdmisel iseseisva, vaba kodaniku väär-seks. Samm-sammult, aste-astmelt ta tõuseb võideldes kahekümne viie eluaastani, alles aimamata oma suurt mis-siooni loova skulptorina.

Kunstiteel.

Frankfurdis ja Berliinis. Alles juulikuu alul 1862 Wei-zenberg pääseb posthobustel Viljandist koos Karnbachiga Riia poole. Karnbach sõidab Frankfurti kohtamisele oma pruudiga, Weizenberg aga võõrsile õppima... Riias nad istuvad rongile. See on Weizenbergi esimene sõit raudteel.

Pärast kolmepäevast sõitu nad saabuvad Frankfurti Oderi äärde. Juba paari päeva pärast W. tuleb linna esi-mese tislormeistri Zeitner'i juurde tööle, kelle töökojas töötasid kuni kakskümmend selli.

Weizenberg täidab talle usaldatud ülesandeid rahulda-valt. Juba on tal käsil massiivsed tammepuust kiriku-uksed. „Kui need valmis, saate kunstilisemat tööd,“ lubab meister, mille all tuli mõista nikerdamistööd. Lubadus tii-vustab Weizenbergi. Ta töötab niivõrd, kuni esiti vasa-kule käsivarrelle ajab mädapaise, hiljem samasugune ka paremale.

Töö kestis kella 6 hommikul kella 7 õhtul, tund lõuna-vaheaega. Palgaks 4 taalrit¹ nädalas. Kokkuhoid teostus loomulikult kõhu arvel.

Suvi möödub. Weizenberg igatseb Berliini. Ta lahkubki Frankfurdist, läbemata oodata lubatud kunstilisemaid töid.

---

¹ Taaler — umb. 2 Ekr.

Berliinis Weizenberg tuleb tisleer Schirmer'i juurde, kes teotses päämiselt puuvoolimise-nikerdamisega. Ta võetaksegi siia ametisse.

Pühapäeviti, juhiks mõni kaastööline, päämiselt Schirmeri poeg, Weizenberg käib tutvumas Berliiniga. Kaaslane annab seletusi kunstitöist ja kunstiasjust, mida linna mööda vaadeldi. Nad peatuvad kuurvürsti ja Blücher'i kujude, Brandenburgi väravate ees jm.

„Blücher oli rätsepasell ja tõusis kindraliks, Preisi kuulsaks väejuhiks...“

Säärased ja teised seletused lõikuvad Weizenbergi fantaasiaeredasse hinge otse ilmutustena.

Schirmeri juures Weizenbergil tuleb uuristada ja võimalida jooniste järgi! Juba on jõudnud ta töö ilmselt võluvallutatava vabakunsti lähikonda.

Usina edasipüüdjana ta käib õhtuti käsitöölise seltsis oma haridusjanu kustutamaks, pühapäevade hommikupooliti aga juba akadeemias joonistust õppimas. Viimases ta õpib alles mõistma kunstiloomingut ja selle missiooni ülima eneseteostusena. Ja enam ei pääse ta selle vallutusest, kuigi esialgu ei julge veel loojaks tahta. Kuid leitudamisalale pühendumise mõte, mis ta siia toonud, tuleb ometi kõrvale heita kui mõttetus.

Pühapäeviti akadeemias joonistuse asemel ta püüab viimati võimalikult rohkem modelleerida, tundes, et skulptuur on tema õige ala.

Pärast seda, kui Weizenberg oli oma kunstilisi võimeid katsetanud ja teritanud mitmes rakenduskunstilises ettevõttes, valmib otsus: astuda Berliini kunstiakadeemiasse. Aastal 1863 septembris ta esitab oma senised joonistused akadeemia senatile, mispäele ta võetakse prooviklassi. Kuu möödudes ta pääseb juba ettevalmistusklassi ning poole aasta pärast täieõiguseliseks akadeemia õpilaseks.

Kunstiteele asumise algus on aga eriti lootusetu. Ta tundub liialt vana, et kõike uuesti alata, vähemalt paistab see nii ta tuttavaile. Ei kuskilt julgustusi ega tuge! Ka mitte akadeemia professorite poolt, kuigi Weizenberg oma usinuse ja püüdlikkusega seda püüab võita.

„Joonistus pole sugugi halb, aga te peate paremini töötama kui teised, või teil ei tasu teie vanuses kunstialal alustada,“ lausub ettevalmistusklassis prof. Holbein.

Skulptuuri prof. Fischer on veelgi kalgim ja umbusklikum. Kõik see pidi mõjuma hilinendud kunstiõpilase meelele. Mahajäetustunde melanhoolsus vaid jälgib teda.

Õpingud edenevad visalt. Suur püüdlikkus sedapuhku tasub visalt. Annab tunda üldhariduse puudulikkus. Eriti teevad raskusi perspektiiv ja anatoomia, kus tuleb seadusi ning võõrnimesid pähe õppida.

Eriti süngeks muutub olukord vastu talve. Kodu, mida ta jagas ühe tisliseriselliga, on külm. Siin õhtupooliti, talvrõivad seljas, Weizenberg loeb väikese õlilambi ees, kuni aeg minna käsitöölise seltsi soojesse ruumesse. Eriti huvitavad teda kirjandusloo tunnid, mida annab hoogus kõneleja Roth.

Prof. Däge, kelle juurde Weizenberg akadeemias pääseb antiikkujusid joonistama, lausub: „Suurte vaimuomadustega kunstnikest jõuab vahest kümnendik sihile, sest neil pole kannatust õppida. Keskmiste annetega jõutakse kaugemale, sest need on vastupidavamad.“ Oli see öeldud Weizenbergile troostiks? Vähemalt viimane ise võttis öeldu sellena.

Juba teisel semestril Weizenberg vabastatakse õppemaksust. Ta tööl pidi olema edu ja ta usinus oli leidnud usaldust.

Vabanenud kevadel akadeemiast, Weizenberg asub jälle tislери juurde tööle, et teenida kooliraha, nagu ta senigi

end ise oli edasi aidanud. Ta teeb 18 tundi päevas tööd. Ja kui augustis algab akadeemias õppetegevus, on tal tagavaraks 55 taalrit. Sellest aga ei piisa ja Weizenberg kui Vene alam pöördub kohaliku Vene saadiku parun Önbrech'i poole abipalvega. Ta modelleerib inimese, kes põlvili olles pää pääl hoiab kirja: „Armurikas härra, kuule minu palvet.“ Saatkonnast talle annetakse vaid 15 taalrit ja teatatakse, et abirahasid jagab Peterburi kunstiakadeemia president suurvürstitar Maria Nikolajevna. Weizenberg saadab nüüd palvekirja viimasele, saab aga vastuse: ainult Vene akadeemia õpilasi abistatavat. Kuna õppimine omal käel Berliinis osutub raskeks, Weizenberg hääs lootuses otsustab seda jätkata Peterburis. Veetnud kaks aastat Berliini akadeemias, ta väljub sellest (1866), istub laevale, saabub Riiga ja säält ühe talumehe hobusel Tartu, omaste juurde, kes maalt olid asunud linna.

Suvevaheajal Weizenberg külastab sugulasi ja tuttavaid. Tuleb Erastverre — mõisasaksad võtavad ta nüüd omasugusena vastu. Siit ta läheb Kooraste mõisa, kus parajasti peatub naisskulptor Marie von Ungern-Sternberg. Ammu see oli, kui Weizenberg tiseripoisina pidi ootama siin mõisasaksu köögiukse taga! Nüüd aga ta on nende külaliseks.

Weizenberg modelleerib siin noore paruni näoreljeefi medaljonina. Sellega ollakse rahul. Lahkudes Weizenberg saab Kooraste parunilt isegi soovituskirja kaasa Peterburi.

Septembris algab sõit Tartust Peterburi täis tuleviku-loomusi ja kauneid kujutlusi.

3 aastat pettumusi Peterburis. Jõudnud Peterburi, Weizenberg tuleb professorite Köhler'i ja skulptor von Bock'i kui omamaalaste juurde, et leida tuge. Mõlemale

oli tal kaasas soojad soovituskirjad, m. s. ka Fr. R. Kreutzwaldilt.

Köhler ja v. Bock on äsja tagasi saabunud oma Itaalia õppereisilt, elavad ühes korteris ja võtavad vastu uustulnuka lahkesti. Et see kunstiala elukutseks valinud, ei meeldi aga kummalegi.

„Paljud jätavad kunsti maha, kes seda täiesti on õppinud, ja hakkavad ametnikeks...“ hoiatavad nad. Kuid kuna Weizenberg oma valiku juurde jääb kindlaks, nad tähendavad:

„Inimese tahtmine on tema taevariik, võite õnne proovida.“

Kuigi Weizenberg saabub Peterburi Berliini kunstiakadeemia õpilasena, ei pääse ta siinsesse akadeemiasse: tal puuduvad tarvilik eelharidus. Ta pääseb vaid vabaõpilaseks (-kuulajaks), kusjuures v. Bock võimaldab uustulnukale oma klassis igal ajal töötada. See oli ka kõik, milles Weizenbergile Peterburis vastu tuldi. Tema hämmastuseks pea selgub, et elu siin on vähemalt kolm korda kallim ja kõik lootused mingisuguselegi ainelisele toetusele luhtuvad. Ka ei võimaldu tal siin, nagu Berliinis, hankida endale mingitki tööd rahateenimise otstarbel.

Esimesed kujud — skitsid, mis Weizenberg näitab v. Bockile ja Köhlerile, pannakse naeruks. Vaid piiblialine „Samuel“ rahuldab professoreid. Selle paneb Weizenberg Akadeemia õpilastööde näitusele ja mõned selle teisendid ostetakse publiku poolt. Siiski hakkavad mõlemad professorid õige pea kahtlema, kas Weizenbergil üldse on annet.

Aineliselt väljapääsematus olukorras, professorite poolt alahinnatuna, Weizenberg elab üle Peterburis oma elu süngemaid päevi.

„Rikkus ja küllus on olnud mulle tundmata, aga õnn, mis vaesuses helkis, hiilgab veel vaid minevikust... Õnn oli see, kui ema võileiba võis pakkuda... Kui ilusasti mängles haamer mu isa käes! Ja kui tumedalt kõlavad haamrilöögid siin...“ kirjutab ta murdumishetkil.

Sel hetkel saabub vanalt Hammerilt nagu oodatud troostiks kiri, et Weizenbergile on määratud stipendium, 200 rubla aastas. See oli Villebois' stipendium, mille valitseja parun v. Wolff oli määranud Weizenbergile Erastvere mõisasakste soovitusel ja mida tal õnnestub kasutada tervelt 6 aastat.

Kingsepa juurest korterist Weizenberg kolib otsekohe „Palmse“, käsitöölise seltsi, kus võrdlematult rõõmsam elada; sinna ta jääb 1869. aastani. Ta üks kaasõpilane Woltert saab tellimuse Shakespeare'i marmorist rinnakuju pääle. Kuna ta ise marmoritööd ei tunne, siis pakub ülesande Weizenbergile. Viimane võtab pakkumise vastu ja tuleb prof. v. Bocki ning Köhleri juurde, et need õpetaksid teda marmoris punkteerima, kuna tal on täita tellimine. Need seda kuuldes pahvatavad naerma, kuna marmoritehnika eeldab kauast õppeaega. Kuid Weizenbergi see ei heiduta. Kolme nädala pärast on professorite imetuseks töö valmis. Nüüd arvab v. Bock, et vahest Weizenbergile siiski sobiks marmoritöö.

Vähemalt see ennustus osutus õigeks.

Nüüd Weizenberg palub professorilt luba modelleerida Nizzas surnud troonipärija Nikolai Aleksandrovitši rinnakuju — fotode järgi. Bock sellega esiti ei nõustu. Weizenberg alustab siiski tööd. Modelleerimist käib vaatamas ka Köhler ning kuna ka tema sellest pole kuigi kõrges arvamises, jõutakse teravusteni. Köhleri ja Weizenbergi vahekord kujuneb varsti otse võimatuks. Rinnakuju val-

A. Weizenberg :

»*Neiu kaebus*«
(vasakul)

»*Hamlet*«
(paremal)

mib. Köhler teeb Weizenbergile ja tööle kibedaid etteheiteid.

„Kuidas võib siin veel edasi jõuda, kui minu edasipüüdmist nii takistatakse“, pahvatab viimane nutma¹.

Weizenberg asub uut, juba suuremat tööd, kreeka muinasjutulise kangelase Parise kuju modelleerima.

Ta paneb välja akadeemia sügisnäitusele kaks troonipärija rinnakuju. Ühe neist omandab akadeemia abipresident vürst Gagarin, tähendab, Weizenbergi töö ei võinud olla nõrk.

Weizenberg valab vormi suurvürstist uue rinnakuju ja laseb selle esitada keisrile. Samal ajal toob v. Bock keisrile hääks kiita oma Baškevitši-monumendi mudeli. Mõlemad tööd asetatakse ühte saali. Professori mudel saadetakse tagasi ümbertegemiseks, Weizenbergi oma aga ostatekse, ja tellitakse see rinnakuju ka marmoris.

See kaudne vahejuhtum, kus halvaks pandaval õpilasel oli rohkem õnne kui professoril, kallas uut õli nende teravasse vahekorda.

Niipea kui akadeemia ruumes valmib tellitud rinnakuju, Weizenberg saab käsu neist lahkuda. Prof. v. Bock ei luba teda ka enam oma osakonnas töötada. Natuurklassi, kus Weizenberg veel töötas, ilmub inspektor ja käsib õpilast akadeemiast üldsegi lahkuda, tal olevat õppe- raha tasumata, kuigi ta oli sellest vabastatud. Ka skulptuurklassi nurgas seisvat „Parise“ kuju käsutatakse ära viia.

Viimase kuju eest Weizenberg palub vabakunstniku diplomit. Seda talle ei antud. Weizenbergil nüüd tuleb töötada päämiselt oma toas „Palmse“ seltsis. Tal valmib

---

¹ Kunstiajaloolase A. Vaga arvates (Biograafiline Leksikon IV) Weizenberg ise muutis oma karjääri ja olemasolu Peterburis võimatuks liigse endausu ja ebatahtlike sammudega.

„P a l v e t a j a“, millega esineb akadeemia näitusel 1868. aasta lõpus. See jääb ka viimaseks tööks, mille Weizenberg sedapuhku Peterburis modelleerib. Järgmisel aastal ta püüab endale teenistust hankida varem valminud keisri ja keisrinna büste müütades, mis ka õnnestub. 1869. aasta kevadel Weizenberg lahkub Peterburist, et üle kodumaa siirduda tagasi võõrsile, Saksamaale, kus elu-olul ometi oli kergem ning vastutulek soojem.

Weizenberg saabub Tartu, külastab Kanepit — rutata ei ole kuhugi. Päälegi parajasti käib Prantsuse-Saksa sõda, see hoiatab võõrsile sõitmast.

Erastveres ta valmistab mõned vähemad tööd — paruni tütardest rinnakujud. Ja septembris, kokkuhoitud rahanatuke paunas, ta alustab jälle teed Berliini.

Uuesti Saksamaal. Sõda veel jätkub, kui ta saabub Berliini. Linn on korduvalt lippudes: pidutsetakse võite. Weizenberg käib skulptuurtöökodades tööd otsimas. Seda ta aga ei leia. Ta kohtab tänaval endist akadeemia kaastalast Zur-Strassen'it, kes tõusnud juba Nürnbergi kunsti-
kooli professoriks. Viimane kutsub Weizenbergi oma juurde Nürnbergi, kuna sääl olevat tööd küllalt. Paari nädala pärast W. aga kogeb, et endine koolivend liialt oli lubanud. Ta on sunnitud siit varsti lahkuma.

Kuna Berliinis Weizenbergil ei õnnestu leida tööd, ta siirdub Müncheni, kus leiab skulptor Hirt'i juures teenistust ja julgeb astuda ka siinsesse akadeemiasse. Ta alustab tööd prof. Wiedemann'i skulptuurateljees. Tal õnnestub uuesti saada sama Villebois' stipendiumi, mida ta oli kasutanud Peterburis. Müncheni akadeemias suhtutakse noorele skulptorile palju soojemini kui Peterburis. Ei juhatajate etteheiteid ega mõnitusi. Tunnustatakse ta annet. Weizenberg on nagu uude maailma sattunud.

Esimesena valmib siin tal väike piibliaineline kuju

„Kahetseja Magdaleena“, siis rida teisi, nende seas laialdase, kui mitte maailma-kuulsuse võitnud „Neiu kaebus“, „Noormees jõe kaldal“ — mõlemad Fr. v. Schiller'i ainetel, ja „Hamlet“ Shakespeare'i ainetel. „Neiu kaebuse“ alusel loeme: „Arm on surnud, maailm on tühi“; „Noormees jõe kaldal“ on lisandatud salm: „Ja nii närtsib minu noorus nagu pärg“ ... Mõlemad tsitaadid on toodud Fr. v. Schilleri järgi. „Hamlet“ — päälüüd vaatlejana, kannab teksti: „Nii narr kui tark siin lõpetavad tee...“

Ka Weizenbergi isiklik elu üle ootuste kujuneb rõõmsapalgeliseks. Ta külastab kõrgetasemelisi Münchени teatreid, kunstikogusid, koos lustakate kaaslastega lõbusaid õllelaudade-aedu jne.

Aastal 1873 korraldati Viinis maailmanäitus, millele ka kõigi maade kunstnikud saatsid oma töid. Ka Weizenberg otsustab sääl esineda oma paremate, Münchenis valminud töödega. Ta pakib need sisse ja aprillis asub teele, otsustanud Viinis peatuda, lootuses sääl tööd leida.

Maailmanäitusele ta paneb välja: „Neiu kaebus“, „Noormees jõe kaldal“; „Hamlet“ ja vähemaid töid leiavad vastuvõtu ühel kunstnike seltsi näitusel.

Ise ta aga asub tööd otsima, mida aga kõigi ootuste kiuste ei leia. Kuna stipendium on otsas, tuleb siin tasumata üüritoas ka nälgida, või siis vaid suhkruta teevett juua, laenatud leiba pääle murdes. Sel hingeliselt ja füüsiliselt murtud hetkel saabub õelt kiri ja kirjas 25 rubla: „Sa kirjutad küll, et sul midagi ei puudu, aga ema nägi unes, et oled suures puuduses...“, seisab kaaskirjas. Hääd vaimud, mis Weizenbergi alt madalast õhutasid välja, lendu kõrgemale, jälgisid ikka teda. Nüüd pakutakse talle ka tasuvat tööd. Ta läheb ning kogu suve raiub kaht kaheksa jala kõrgust kuju („Herkulest“) liivakivist.

Need kujud asetatakse Viini šoti-kloostri viienda korra nurgale ühe vapi külge.

Tõusu teel. Paljuke on maad Viinist Rooma! Skulptorite unistuslinna! Marmori kodumaale!

Septembris 1873 Weizenberg pakib asjad ning istub rongile, pilet lunastatud Rooma, vaid penne veel taskurahaks üle.

Esimeseks siin ta üürib endale väikese toa ja jälle asub tööd otsima. Ta juhatatakse vennad Cauer'ite marmoritööstusse, kus tööd ka lubatakse. Vennad Cauerid olid pärit Saksamaalt Kreutznachist. Kodus nad võtsid vastu hulgana marmortööde tellimusi kujude ja kujukeste pääle. Need nad valmistasid Roomas, kus neil töökojas oli hulgana ametis marmoritöölisi.

Mõne aja pärast saab Weizenberg Erastvere mõisaomaniku venna parun v. Ungern-Sternbergi soovitusel Vene Rooma saadikult parun Üxküll'ilt 1000 liiri (umb. 300 Ekr.) toetuseks oma töökoja avamiseks. Selle rahaga Weizenberg avabki Porto Pincianol töökoja. Ta kauane unistus on täitunud — ta võib asuda tööle iseseisva loova kunstnikuna.

Esimesena oma töökojas ta modelleerib meetrikõrguse kujukese „Ophelia“, kaks poisikese rinnakuju ja „Romana“. Need ta kannab ka marmorisse lootuses, et ehk õnnestub neid müüa.

Kohale saabuvad Viinist ka „Hamlet“, „Neiu kaebus“ ja „Noormees oja kaldal“, mis ta jällegi kannab marmorisse.

Omal käel skulptorina tegevuse algus Roomas meenutab varemaid hallapäevi. Saatkonnast saadud abiraha on varsti läbi, vahepääl Toolama mõisa ostnud Hammeri saadeti 200 rubla samuti, müüdnud vähemate töökeste väikest tasu ei tarvitse mainidagi ja kitsikus on jälle käes.

Skulptor Mattini, kellelt Weizenberg oli üürinud oma töökoja ruumid, oodanud kauemat aega asjata üüri, kaotab kannatuse ja käsutab: „Via, via“ — „Välja, välja!“ Hädast päästab seekord mõnede tööde loosimine.

Hakkab saabuma viimati ka tellimusi. Esimesena telliti Vesuvi mäel südamerabandusse surnud saksa kunstnik Spangenberg'ile mälestuskivi reljeefiga, mis asetati kadunu kalmule. Teine tellimus, väike reljeef „H a l a s t a j a s a m a r i i t l a n e“ läks krahvitar Mellin'ile selle kooli (praegu haigla) Tartus. Viimane tellis veel „H a m l e t i“ vähendatud kujul. Parun v. Maydell, Tallinnast saabunud Itaaliasse, tellib Weizenbergilt enese ja proua rinnakujud.

Veetnud kolm aastat Itaalias, esmakordselt iseseisva skulptorina, ja leidnud rahuldavalt tellimusigi, valdab Weizenbergi koduigatsus; ühtlasi ta tahab oma Peterburi sõpradele ja vaenlastele näidata, et ta siiski on küpsenud skulptoriks, et tal on annet. Ta saadab teele „O p h e l i a“, „R o m a n a“, „P e e t e r I“ ja kaks poisikese rinnakuju: „Õ n n e l i k“ ja „Õ n n e t u“, kõik need otsekohe Peterburi. Ise ta tuleb üle Saksamaa Tallinna, kus tutvub kaupmees Koch'iga, kes osutub ta skulptuuride parimaks tellijaks ja annab Weizenbergile ka soovitusel Peterburi kunsti-sõbra konsul Schwabe juurde.

Jõudnud oma töödega Peterburi Kunsti Edendamise Seltsi näitusele, Weizenberg külastab ka kohe konsul Schwabet. See juhatab ta kunsti-sõbra v. Lingen'i juurde, kes tuleb kunstinäitusele ja väljapanekuist vaimustatuna omandab „O p h e l i a“, lisaks kaks poisikeste rinnakuju. Pääle nende v. Lingen tellib kolmveerand-elusuuruses „N o o r m e e s j õ e k a l d a l“. Need müügid nüüd Peterburis osutuvad esmakordselt suurteks. Rahul oma reisu tagajärgedega, ta pöördub tagasi Rooma.

Ateljees Porta Pincianol algab jälle töö. Esimesena valmib v. Lingeni tellimus ja neli kolmveerand-elusuuruses figuuri marmoralustega Kochi matusekabelisse Kosel. Need figuurid pidid kujutama: ema-armastust, lapse-armastust, surematust ja usku ning lootust.

Weizenbergil on seega palju tööd!

Kui ta kevadel on ära saatnud v. Lingeni tellimuse, millega ka rahule jäädi, ta üürib endale suuremad ateljeeruimid Incurabili tänavale ja palkab abilisigi.

Läheneb 1878. a. Pariisi maailmakunstinäitus. Kuigi Weizenberg maailmakunstinäitusel Viinis esinedes midagi ei saavutanud, ta valmistub siiski uueks näituseks: raiub marmorisse valmis „Hamleti“ ja saadab Pariisi. Valmis on ka Kochi tellimused. Need ta saadab teele Tallinna, lisaks teisi marmortöid.

Ise ta alustab reisi Pariisi ja säält Tallinna. Tallinnas ta paneb rea kaasatoodud töid välja Tallinna provintsiaalmuuseumis. See on ta tööde esimene näitus kodumaal, esimesi eesti kunstinäitusi üldse! Ei saaks kinnitada, et nendele avalikus arvamuses oleks suhtunud hästi.

Weizenberg tuleb ka Tartu, kus modelleerib ema büsti. Hiljem külastab Peterburit. Tellimisi saab ta sellel reisel vähe. Ka Tallinna näituselt osteti ainult mõni väiksem töö.

Seevastu saabub aga telegramm Pariisist: „Hamlet“ on maailmanäitusel 15 000 frangi (umb. 3000 kr.) eest müüdnud! Üle öö Weizenberg on rikas, aga ka laiemaltki tuntud, kui mitte kuulus!

Ja endastmõistetavalt ka õnnelik. See on ta elutöö esimene suurejooneline ning mõjuv tunnustus. Temast kirjutavad nii kodu- kui ka välismaa ajalehed-ajakirjad. Teda kiidetakse ja samal ajal talle tehakse teisal etteheiteid. Temast mööda aga enam ei pääseta. Isegi dr. Karell, kes tol hetkel viibis Tallinnas, tunneb kohustust tulla kahet-

sust avaldama, et ta kunagi on arvanud: Weizenbergil puuduvat kunstianne...

Täis tööindu ja võidutunnet skulptor kiirustub tagasi Rooma.

Nüüd algab hoogus töö. Skulptor on sel hetkel üle muu ka rikas. Pangas on hoiu-arve. Kõik võlad on tasutud. Ta võtab endale abiks isegi kolm punkteerijat ning kaks õpilast...

Enne kõike ta kannab üle marmorisse „Noormees jõe kaldal“ ja „Neiu kaebuse“ — sellejuures on tegevuses abilised. Ise ta modelleerib samal ajal uusi töid. Kuna tol ajal skulptuuris teemadena väga kasutati Aadamat ja Eevat, Weizenberg modeleerib sama toodangu laadi naiskuju, kuid nimeks paneb vaid „Filia Evae“ — „Eevat ütra“.

Seejärel valmib suures kujus „Ophelia“. Weizenbergi parema käe keskmine sõrm on saanud vigastada, ta modelleerib siis ühe käega, mille tagajärgi on tunda ka töös.

Edasi valmivad elusuurused sümboolsed tööd: „Tassandus“ ja „Edvus“. Kõik need olid mõeldud turu-produktidena, kuna sääraseainelised ja ses ilmes tööd olid sellal moes.

Töökana ja virgana lapsest saadik, Weizenberg modelleerib aina uusi kujusid, nagu raputaks neid käisest. Ja siin oma õnne, parema ea ja võimete tipul ta pilk ulatub ka palju kaugemale turu-tööst, ta näeb kangastumas oma ees eesti mütoloogilist maailma.

Berliini, Peterburi ja Müncheni akadeemias ilusa ja üleva kriteeriumiks seati antiik-kreeka iluline skulptuur. Saabunud Rooma, antiik-maailma kunstikogude ja mälestiste keskele, mineviku kunsti sugestioon osutus seda val-

davamaks. Ja Weizenberg näeb ka oma rahva muinaskangelasi kreekalise ilu kehastuses.

„Linda“ ja „Kalevipoeg“, „Koit“ ja „Amarik“, „Vanemuine“ — üksteise järele elustuvad surnud marmoris.

Ilmelt rõõmsad, liikumisis kerged, muretud, seda on „Linda“ ja „Kalevipoeg“. Iluliselt saledad, hapralt õhulised on jällegi „Koit“ ja „Amarik“ — säärast vormide ilu ja plastilist kultuuri ei leidu mitte tavalisest skulptuuris, nagu seda on viimatimainitud töö.

Kuid Weizenberg jõuab veel kaugemale ja sügavamale sisemisse tunnetus- ning elamusmaailma oma kahes järgmises kujus: „Kristus“ ja „Barrabas“. Nende tööde näol Weizenberg võtab kokku ka oma eluvalu ning võidutunde. Ettekujutamata palju on ta teel ees olnud takistusi. Loendamatus arvus on ebaõnnestumisi langenud tema nõrkadele õlgadele. Seejuures paljugi kordi löikas pisarateni ta üdi pahatahtlikkus ning kiuslikkuski. Ja neisse kahte töösse ta tahaks kokku võtta kõik, kõik . . .

Palju kordi ta modelleerib „Kristust“, kuni see valmib vaatleja seisakus õrnaimelise kannataja ja mõtisklejana, käed seljal, kõike andestajana, enne kõike inimesena. Sellele kujule Weizenberg on lisanud järgmise kaaskirja:

„Siin on mees, kes soovis ainult hääd, kes armastas oma vendi ja õpetas: „Armastagem üksteist, rõõmustuge elust, tehke hääd, siis olete isa lapsed taevas.“ Aga vabaduse ja valguse inimest koormavad rasked ketid ja ta käed on seotud kinni.“

„Kristuse“ antipood „Barrabas“ on teise kaaskirjaga: „Elagu Barrabas ja surgu Kristus! Nii avalduksid kord õigusemõistjate, usklike ja tarkade tunded, ja vankuv rahvahääl löi nende nõusse ja nad triumfeerisid

oma võitu. Aga haud ei suuda hävitada hääd ja hää seeme kannab vilja“.

Kas ei tundu eriti nende ridade vahelt Weizenbergi oma minevikku, kes õigusemõistjate ja tarkade poolt kunagi andetuks tunnistatuna hüljati.

Weizenberg tunneb nüüd ka ise, et on oma võimete tipul, et juba on andnud viimaste tööde näol oma parema, ja et jõudes üle neljakümne eluaasta, algab tagasikäik elu õhtupoolikul. Ta tunneb ka, et on oma kodumaad väljas esindanud ja et temaga võiks rahule jääda. Kuid ta tahaks rohkem: kõik oma tööd mormoris annetada kodumaale. Kuigi ta ümbrus ja eesti seltskond üldsegi tema hääks midagi polnud teinud, välja arvatud paar erandjuhtumit, ometi armastas ta oma viletsat kodu ja veel ärkamata kodumaad suurima armastusega. Kõikjal ta jäi alati eestlaseks. Ja ta üheks suurimaks unistuseks on: kõik oma tööd koguda ja neile kodumaal erimajake ehitada... See unistus kergendab virilate päevade masendustki. Ajuti oma muuseumi mõte omandab reaalsemagi kuju, kord valmib selle mudelgi...

Saatnud ühe oma marmorkuju Londoni, teise Peterburi ja kolmanda Austraaliasse, Melbourne'i kunstinäitusele, Weizenberg aastal 1880 külastab uuesti kodumaad, kaasas tellimustena Tallinna provintsiaalmuuseumi „L i n d a“ ja „H a m l e t“ ja müügiks vähemaid töid. Ta sõidab Londoni kaudu, kus parajasti ta „N e i u k a e b u s“ on välja pandud kunstinäitusele. Ta püüded ühte-teist oma töist siin müüa jäävad tagajärjetuks — London ei huvitu nii kergesti tema kunstist.

Jõudes Tallinna, on parajasti kohal ka „L i n d a“, mis paigutatakse provintsiaalmuuseumi. Hiljem see kuju pronksis asetatakse Tallinna Rootsi-kantsile.

Tallinnast Weizenberg käib Peterburis ja tuleb siis

Tartu — ema on vahepääl surnud ja maetud Kanepi surnuaiale. Ta viibib omaste juures paar päeva ja oktoobris jõuab tagasi Rooma.

Roomas valmib aina uusi töid, kuigi neid müüa ei õnestu. Melbourne'ist saabub siiski rõõmusõnum: „Neiu kaebus“ on säätsel kunstinäitusel auhinnatud ja omandatud. Nüüd Weizenberg modelleerib mitmel pool tähelepanu leidnud tööd „Eva“, „Agrippina“ (mille Vene keiser omandab Peterburi Eremitage'ile) ja suurkompositsiooni „Roméo ja Julia“. Tellimusina tal on modelleerida vaid Riiast pärit Schreinfurt'i ja selle venna rinnakujud.

Uusi pettumusi. Rinnakujude ja figuraalsete kompositsioonide alal Weizenberg on jõudnud tippudeni. Nüüd ta tahaks oma võimeid proovida suuremate ülesannete kallal. Venemaal kuulutataksegi välja Aleksander II monumendi kavandite teine võistlus. Monumendi hinnaks on nähtud ette miljon rubla... Auhinnadki on aukartustäratavalt kõrged.

Weizenberg haarab antud ideest ja teeb oma elus suurejoonelisema katse suurmonumentide alal. Ta kavand on tõesti sisukas. Monumendi esimese korra neljal nurgal Aleksander II kuulsad väepäälikud: Barjatinski, Tollen, Nahhimov ja Skobelev. Nende vahel kolmel küljel niššides lisaks vene paleuslikud kujud: „Russia“, „Aleksander Nevski“ ja „Vladimir“. Neljandast küljest pidi uks viima monumendi sisepoolt mööda üles.

Monumendi teise korra külgedel Aleksander II valit-susaja suursündmuste kujutused reljeefidena: valitsemise algus Krimmi sõja lõpuga: „Sõjast rahusse“. Teine reljeef kujutas talurahva vabastamist pärisorjusest, kolmas Kaukaasia sõdade lõppu, neljas: „Kortšakov Berliinis rahu-kongressil“.

Monumendi teisele korrale pidi jääma galerii, selle üle lehvimas Vene kotkad. Nüüd tõusis kolonn, millel seisis Aleksander II kujutis, käes valitsuskepp. Pääkuju ümber vähe madalamal Vene riigi alamad... Monumendi kõrgus 21 meetrit, materjaliks graniit, pronks ja marmor.

Mudel valmis 2,1 meetri kõrgusena.

Hoolimata kuludest, Weizenberg pakib mudeli ja sõidab sellega Moskva, kuhu monumendi asukoht ette nähtud. Seadnud üles võistlussaali mudeli, ta modelleeris hotellis: „Moskva“, „Minin ja Požarski“, „Aleksander Nevski“, „Peeter I“, „Talv“ jt. Ta esineb ka siinsel kunstinäitusel mitmete töödega ja müüb marmorist rinnakuju „Marusja“.

Monumendimudelile kulutatud aeg, vedu ja tulevikulootused lõpevad aga valusa pettumusega: ta kavand jääb auhindamata. Ta on kulutanud selle pääle kõik oma ainelised tagavarad; isegi hotellist ei pääse ta välja. Nii lõpevad ta Moskva-päevad otse ahastuslikult.

Jõudnud viimati Peterburi, ta ainukeseks mureks on Rooma tagasisõidu raha hankimine, mis kaugeltki pole kerge. Ta pakub Helsingis juba aasta tagasi sinnasaadetud dr. Fr. R. Kreutzwald'i ja akadeemik Wiedemann'i rinnakujusid odavasti müüa. Helsingi Kunsti Edendamise Selts omandabki need. Kuid vajatavat reisuraha ikka veel ei kogune. Weizenberg on sunnitud kuid istuma paigal. Ses vangis-olekus vähesekski kergenduseks on vaid võimalus prof. Laveretski juures akadeemias modelleerida, kus valmis küllalt tüse töö „Russalka“. Alles talve möödudes, kevadel, meie teise skulptori A. Adamsoni soovitusel tuleb kaupmees Prusnitsõn ja omandab kaks Weizenbergi tööd „Filia Evae“ ja „Ophelia“, mis võimaldab kunstnikul sõita tagasi Rooma.

Seni võitmatuna püsinud Peterburi ei anna Weizen-

A. Weizen-
berg:

»*Ideal*«
(vasakul)

»*Kristus*«
(paremal)

bergile aga ikka veel rahu. Võõrsil kõikjal on teda paremini koheldud kui omal ametlikul kodumaal. Ja nagu mingi kinnisideena kummitab teda tahe võita ometi kord ka Peterburi.

Aastal 1885 ta pakib rea oma töid sisse ja saadab jällegi Peterburi akadeemia näitusele, et vahest neist ükski leiab vastuvõtu. Itaalias on ta kõik oma tööd lasknud reprodutseerida ja albumisse kleepida. Ka selle albumi ta viib Peterburi akadeemia presidendile suurvürst Vladimirile.

„Eks saame näha“, vastab viimane, kui skulptor soovi avaldab, et vahest tema töist ka midagi võiks osta. Juba otsustataksegi omandada akadeemia poolt „Ä m a r i k“. Selle vastu hiljem avaldatakse salajane protest. Nüüd „Ä m a r i k u“ asemel ostetakse Laveretski töö. Weizenbergile määratakse vaid pisike abiraha . . .

Tallinnast ta saab kaasa kaks tellimust: Haljala kiriku juurde Schubert'i hauakabelisse valmistada suur Thorvaldsen'i „K r i s t u s e“ koopia, R. Kochile sama teisend — ja 1886. a. juunis on meie skulptor tagasi Roomas. Ligi aastaks on tal jälle tööd. Ja kui need tellimused valmis, tuleb ta Tallinna, kaasas ka vähemaid töid ning avab 1887. a. börsihoone väikeses saalis oma tööde erinäituse. On midagi enneolematut ja kuulmatut Tallinna seltskonnas, et eesti skulptor tuleb korraldada oma iseseisva näituse!

„Kas siis muud midagi ei ole?“ küsib üks meeskülastajaid skulptorilt, vaadanud üle ukse näitusruumi.

„Ei ole“, vastab Weizenberg.

„Kas teie arvate, et ma maailmas veel midagi ei ole näinud, et selle eest 30 kopikat maksta?“

Hoopis teisiti suhtuti börsihoone suures saalis korraldatud anatoomia-näitusele, kus vahast kujud mehaanili-

selt endid liigutasid, verisena ja nülituina vaatajaid paelusid.

Kuid juhtus ka seda, et Weizenbergi skulptuuride ette õrnad käed tõid elavaid lilli . . .

Tallinnast Weizenberg siirdus oma näitusega Tartu ja säält Peterburi.

Küllalt kannatanud moodsete realistide surve all, viimati kibestunud Weizenberg alustab omapoolset atakki tookordse moodsuse, realismi vastu, mis kõikjal esile murrab, tõrjudes teelt klassitsismi, mida Weizenberg esindab. Ta avaldab pikema kirjutise ajalehes „Peterburi Herold“ päälkirjaga „K u n s t“, rõhutades, et kaasaegne kunst üle kõige on languse teel. Loomulik, et see veelgi suurendas mõõtuandvaile positsioonele jõudnud realistide opositsiooni tema vastu. Midagi olulist saavutamata Weizenberg lahkub Peterburist oma kunstinäitusega, kus ta müünud on vaid paar vähemat tööd; ta tuleb sellega Riiga. Kuigi ajalehtede hinnangud näitusele suhtuvad risti vastukäivalt: ühed ülistavad, teised sõna otseses mõttes laidavad, ta müüb ometi oma viienda „H a m l e t i“ (Harry Janssen'i naiseisale), „E d e v u s e“, Kunsti Edendamise Selts omandab „Ä m a r i k u“, konsul Heimann „T a s a n d u s e“, „C a e s a r i“ ja „B r u t u s e“ büstid. Riia suhtes tal ei saa olla etteheiteid. Seepäale Weizenberg sõidab tagasi Rooma.

Siin ta valmistub hoogsalt Pariisi 1888. aasta maailmanäituse vastu, kuhu saadab viis tööd: elusuurustena „E v a“ ja „A g r i p p i n a“ ning büstid „I d e a l“, „R e a l“ ja „M a r u s j a“. Tal tuleb esineda vene kunstnike osakonnas, ja nagu arvata võime, vaevalt tema tööde suhtes tuntakse erilisi kohustusi. Need seatakse isegi nii ebasoodsalt üles, et nad jäävad vene teiste skulptorite kipstööde varju. Protesteerida aga pole kellelegi. Mäletame Weizenbergi ebaõnne Viinis, Moskvas, käesolev vör-

dub neile, ja skulptor otse põgeneb siit Rooma. Kunstnike sugupõlved on nähtavasti juba täiesti üksteisest võõrdunud. Realistidena nooremad, tõusnud võimule, ei tunne vanema generatsiooni vastu mingit aukartust, valmis selle isegi lõplikult hävitama. Weizenbergi töid ei saadeta kehtivate kommete kohaselt isegi mitte tagasi, vaid jäetakse lihtsalt lagunevaise näitusruumesse saatuse hoolde. Ja sellestki Weizenberg saab teada alles hiljem!

Siit algab Weizenbergi kui skulptori allapoole veerimine.

Veel teeb ta mitmeid katseid Roomas end teotsemisvõimelisena hoida. Ta modelleerib suure, ligi 4 m kõrguse teose „R o m a“, mis kujutab Rooma kaitseinglit. Hääs lootuses ta paneb selle välja Itaalia kunsti aastanäitusele — saab tasuks vaid linnavalitsuse kiitus- ja tänukirja!

Ta võlgade kogusumma ateljee peremehele, marmori-laole, abilistele, pildistajale, spediitorile, ühele pangale ja toitlustajale on tõusnud aukartustäratavalt suureks. Juba alustab ateljee peremees advokaadi kaudu maksmata üüri nõudeprotsessi. Ka teised võlgnikud leiavad olevat viimase aja sekka lüüa. Weizenbergi skulptuurtööd pannakse aresti alla ja kuulutatakse välja oksjon. Tal õnnestub hääde inimeste abil siiski üürivõla tasuda, oksjon jääb ära, aga ikkagi ei jää üle muud kui põgeneda Roomast.

Jäädavalt lahkumise puhul pääle 17-aastast siinviibimist Weizenberg korraldab ühel algava suve õhtul kõigile oma tuttavaile koosviibimise. Siis ta tõuseb San Pietro in Monarino mäekingule, millelt avaneb veel pühalik vaade igavesele linnale: Palatino mäel vanade keisrite lossivaremeile, Koloseumile, Kapitoliumile . . . Ja eluvalu, lahkumisvalu põimub minevikumälestustega, upub igavesse Rooma uhketesse vaadetesse . . .

Tagasisõidul ta külastab Münchenit, kus ta kunagi

alustas oma võidukäiku loovkunstnikuna. Ta kohtabki siin ees oma tuttavaid. Kuid ometi liialt palju on muutunud! Ajal, mil ta õppis siin akadeemias, selle rektoriks oli klasitsist Kaulbach. See suri aga varsti ja asemele kutsuti juba realist. Ka Münchenile Weizenbergi tööd tunduvad ajast mahajäänuna. Ta siirdub nendega Bremeni ja Hamburgi kunstinäitustele. Kõikjal võtab teda vastu võõra-
maine külmus.

Saksamaalt Weizenberg tuleb Kopenhaageni, oma vaimse isa ja eeskuju, kõikjal imeteldava skulptori Thorvaldsen'i hauale.

„Oo õnnejumal, kuis imelikud on su teed... Ühele jagad sa oma andeid palju ning teisele veidi...“ mõtiskleb murtud palverändaja siin haudkabelis.

Kopenhaagenist ta tuleb Tartu ja siit Peterburi.

Peterburis. Sügise alguseks, 15. augustil 1890 Weizenberg saabub vihatud Peterburi, kuna mujale minna ei ole. See oli lõppeks ikkagi omamaa päälinn, omaste läheduses. Kodumaale, kodu asumisest loomulikult ei saanud juttu olla. Kes siin oleks loomingut kandnud?

Juba esimesed Peterburi muljed ei tööta hääd, ja nii see ka kujuneb. Alles suure otsimise pääle õnnestub tal leida ateljeeks sobivad ruumid Vassiili saarel, kuhu ta jääb 24 aastaks. Hiljem saabuvad kohale ka ta tööd. Kunstitööd tavalisest olid tollivabad, kui ekspert prof. Lave-
retski need kunstitööks tunnistas. Ka seekord käib viimane Weizenbergi töid tollimajas vaatamas — laseb nende eest aga tolliraha sisse nõuda, kuigi neliteist aastat tagasi ta need tollist palus vabastada!

„Milleks te töötate? Te näete ju, et meie enam midagi ei tee, sest meie ajal ei tasu see vaeva...“ tähendavad õlgu kehitades ka teised Peterburi professorid. Ja kui Weizen-

berg Laveretskilt pärib, miks tema tööd tollitud, saab ta vastuseks:

„Meil endilgi vähe tööd, milleks siis võõraste omi tollita sisse lasta?!“

Roomas oli Weizenberg võõras, välismaalane, seda ka Saksamaal, ja nüüd Venemaal samuti!

Itaalia võlad on enne kõike Weizenbergil südamel. Mida ta ka ei müü või kust ta raha ei saa — suur osa sellest ruttab Rooma. Alles mõne aja möödudes tal õnnestub hankida portree-tellimusi koha pääl: ta modelleerib dr. Moritz'a ja Saksa saadiku kindral Schweinitz'i büstid.

Endakindlana Weizenberg nüüd tuleb akadeemia kunstinäitusele oma töödega ja nõuab nende jaoks eraldatud kohta.

„Ega akadeemia pole müügikoht“, lausub v. Bock.

Ja alles kui akadeemia abiesimees Šamsin Weizenbergi töid rahuldades hindab, nõrkeb talle vastu-surve. Pooleldi sunnitud korraldajad asetavad näitusele tööd: „A g r i p p i n a“, „E v a“, büstid „K i n d r a l S c h w e i n i t z“, „I t a a l i a k u n i n g a s j a k u n i n g a n n a“, „I d e a l“, „R e a l“ ja „M a r u s j a“. Ka otsustab akadeemia ühe töö osta, mis aga rahapuudusel jääb täitmata.

Sellistki vastuvõttu võib pidada töötusrikkaks alguseks suure Venemaa päälinnas võrreldes sellega, mis järgnes. Tõeline olukord hakkas selguma üsna pea ja see oli kõike muud, mitte aga julgustav ega rõõmustav. Weizenberg, leidnud tunnustusi võõrsil, endastmõistetavalt võtab endale õiguse seda nõuda ka kodumaal. Ta vahekord aga akadeemia ringkondadega, kus juhivad realistid, akadeemia rektoriks pääleegi moodne skulptor Beklemišev, aina halveneb, kuni ta töid üldsegi ei lasta akadeemia ruumesse. Vähe sellest, kes ostjaist Weizenbergi üle hinnangu saamiseks akadeemia poole pöördub, kuuleb vaid halvaks-

panu. Ja nii langevad ära Weizenbergi tööde ostud keiserlikule muuseumile, mida skulptor väga taotles, monumentide kavandid jäävad auhindamata ning teostamata. Peterburis läbilöömist takistab veel see, et Weizenberg ei oska vene keelt.

Mäletame, millist saatust jagas ta Aleksander II monumendi kavand Moskvas. Kuid sellest hoolimata Weizenberg igatseb luua midagi suuremat ja võimsamat; ta haarab ikka ja jälle esimesest võimsama ülesande võistlusest. Kui 1909. aastal korraldatakse keiser Peeter I monumendi kavandite võistlused Tallinnas ja Riias, võtab ta neist mõlemaist osa. Riias saab esimese auhinna Weizenbergi sõber ja kunagine õpilane skulptor Baumann, pärit Tallinnamaalt, Tallinnas aga akadeemik Baik. Monumendikomitee siiski esineb keisrile ettepanekuga, et töö usaldataks Weizenbergile. Keiser ent lähéb mööda ettepanekuist ja monumendi püstitab Pariisis elav Bernstam. Weizenberg võtab osa veel Glinka, kindr. Kaufmann'i jt. monumendikavandite võistlusest, kuni viimati asub kodumaale propageerima pärisorjusest vabastaja keiser Aleksander I monumendi püstitamist. Küsimust kaalutellakse mitmel pool eesti seltsides, kuni asi soigub. Siis Kreutzwaldi mälestamiskomitee Võrus astub kontakti Weizenbergiga, et lauluisale püstitada mälestussammas. Kui skulptor eeltöödega jõuab valmis, on mälestuskomitee vahepääl lagunened.

Kuid elada ja töisse summasid investeerida tuleb ometi. Ja pole imestada, et Weizenbergi olukord aastast aastasse muutub väljakannatamatumaks. Ta pandib oma töid pandimajja — need jäävadki sinna. Teist korda ta ateljee uksi kaunistavad oksjonikuulutused. Juba on kõik ukсед suletud ta ees.

„Ei ühtki suuremat tööd! Ainult eratellimised surnu-

aedadele, või ka mõned rinnakujud“, vaatab tagasi Weizenberg ise oma siinsele elutööle. „Aga nüüd on minu töö ja vaeva lõppotsus: kui kerjaja pead endale armuandi paluma. Ma ei tundnud kunstimaailma...“, peab ta kibedusega tunnistama, astudes üle seitsmekümnenda eluaasta lävest. Vaheti paistab veel vaid üks pääsetee: „Ka minu elusügis tuletab end meelde...“ ja astudes 74-dasse aastasse, oma sünnipäeva hommikul ta palub: „Oh jumal, tee minu ots hääks, et oma kohustusi täita suudaksin.“

Peterburis viimasel ajal saabus vaid üksikuid rõõmuhetki. Saatnud paljude takistuste kiuste oma töid Chicago 1893. a. maailmanäitusele, auhinnatakse sääl ta „Ä m a r i k“.

Nikolai II troonile astumisel mõned eesti seltsid toovad keisrile kingiks Weizenbergi ema büsti — eesti ema kujutusena. Mainime tema siinloodud töödest veel: kaks reljeefi „K r i s t u s K e t s e m a n i a i a s“, mis Peterburi Jaani kirikus, Tolstoi ainetel „V ä s i n u d r ä n d a j a“ ja Puškini ainetel „T a t j a n a“.

Lisaks Peterburi hauasammastele ta saab ka kodumaalt nende tellimusi: näit. J. W. Jannseni hauamonumendi, ning mõningaid teisi Pärnu ja Viljandi kalmistule.

Oma vanemate hauale Kanepis ta püstitab allegoorilise naiskuju „S a a t u s“, mis hoiab vasakus käes lillepärnga, paremas teist pärnga kõrgel, mille all pronksi on graveeritud sõnad: „Elukroon on taeva tallele pandud“. Kuju teisel küljel all leiame kirja: „Siin ligidal elasid minu isa ning ema; nad kandsid rõõmu ning kurbust kuni selle kohani. Siin ligidal oli ka minu õnn, minu maailm ning minu taevas, ning siin surgu ka minu viimne mälestus“.

Tallinnas. Kõik Weizenbergi paremad ja suurejoonelisemad kavad purunesid. Jõudnud veendumusele, et ees enam miski ei oota, skulptor tahab vähemalt selle päästa

oma kodumaale, mis ta loonud. Juba 1910. aasta ümber, Lender'i linnapääks olles, ta peab koha pääl linnapääga läbirääkimisi, et kas Tallinna linnavalitsus ei omandaks ta tööd ja originaalid — koguna, et neid ei hukkuks.

Linnapää Lender annabki skulptorile lootusi, kuna kavatsusel on ehitada uus raekoda ja vana muuseumiruumeks jätta, kus Weizenbergi tööd moodustaksid eesti kunstimuseumi aluse. Mõttest haarab kinni preili Zoege von Mannteuffel ja avaldab kavatsust pooldava, sooja kirjutise Tallinna saksa lehes, kus Weizenbergi võrdleb Thorvaldseniga. Nüüd löövad sekka ka eesti lehed. Võetakse üles Weizenbergi tööde jaoks muuseumihoonegi püstitamisküsimus, kusjuures kaasa tuleksid kohalikud sakslased, venelased ja eestlased — et ühe omamaalase loomingule kodu soetada.

Tallinna linnavalitsus omandabki 1911. aastal Weizenbergilt umbes 60 kipsis originaali. 1914. aastal ka Weizenberg ise siirdub jäädavalt Tallinna — viimaseina modelleerinud Peterburis tööd: „E n d e l ja J u t a“ äsjavalminud „Endla“ teatrimajja Pärnu, ning „A a d a m“.

Linnapää J. Poska hangib hiljem Weizenbergile linna kunstiväärtuste järelevalvaja koha. Ja iseseisvuse ajal Eesti Vabariigi Valitsus ostab hulga ta töid Eesti Rahva Muuseumile, kusjuures talle kui teenelisemale eestlasele võimaldati eluase Kadrioru lossis, kus vanake jätkas oma loomingut.

Siin lõpeb ta vaevade ja puuduste tee. Ta elab vaimukangelasena, üleva-kandjana, ilu-vormijana uhkes keisrite ja kuberneride lossis, oma tööde muuseumi tiibhoones. Oma elutee kaheksakümnendais aastais tema kunagised unelmad teostuvad. Ja rahvahulgad ning üksikud, kes saabuvad Tallinna, külastavad teda nagu pühakut . . .

Tagasivaated ja surm.

Pilk Weizenbergi eraellu. Perekonda sõna otseses mõttes Weizenbergil ei olnud. Weizenbergi isiklikus elus naine on küll mitmel korral etendanud kaaluvat osa, kuid abieluni ta ei jõudnud. Esimesena ta poisikese-ea südamepoolsust, tundeelu mõjutas Anete H e k t o r, kes aga vaatepiirilt pea kadus. Alles palju hiljem vanadena nad kohtavad veel kord. Itaalias elades Weizenbergi korduvalt külastasid kodumaalased. Teiste seas ta tutvub Tartust pärit neiu S a c h s e n t h a l' i g a. Nende kahe vahel hargnes kirjavahetus. See omandab intiimsegi värvingu. Kuid Weizenbergi teiskordnegi katse jõuda isikliku eluõnneni, vähemalt selle illusioonini, ebaõnnestub.

Sisemiselt valutav skulptor nüüd kirjutab oma esimese kirjatöö, kahekõne „August ja Theodor“. Ta kirjutab selle nn. Rooma väljadel, Itaalia sinetava taeva ja alati-särava päikese ilul.

Hiljem Weizenberg tutvus A n n a H a a v a' lauludega. Üksiklasena, seltskonnaelust kõrval Roomas elava skulptori pääle avaldavad need vallutavat mõju. Ta otsekohe on valmis modelleerima luuletari büsti, mis tal Tartus ühe läbisõidu ajal õnnestuski.

Weizenberg alustas Anna Haavaga ka kirjavahetust. Vastus viibib. Ta ootab seda kärsitusega. Ja saanud kirja, ta pakub luuletarile laulus ideaalset sõprust:

„Kevade, miks sa nii vara
varjasid end minule,
Miks kõik iluõied ära
peitsid minu õnnele?“ —

alustab ta oma kümnesalmilist vastust. Kuid Weizenberg ka kohe on äratundmisel, et juba ta on vana selle vahe-

korra edasiarendamiseks ja et tema pole see äravalitu. Kohe sepitseb ta oma tundmused lauluks:

„Ära karda, õiekene,
minu kare käsi
Sind ei iial murdma saa . . .“

Anna Haava avaldab vähe hiljem seepäale „Postimehes“ luuletuse „Võõras“. Weizenberg peab seda äraütlevaks vastuseks enesele. Uus kiri, aga juba pettunud kohutumõistja kibestusiga saabub Haavale.

Järgnes vahekordade murdumine. Kuid Weizenberg ei suuda niipea ületada oma tundeid. Ta komponeerib Anna Haava luuletistele: „Miks sa nopid, neiukene“, „Koit kumab“, „Anna andeks“ viisid. Ja kui luuletar kaotab isa, ta saadab „H a a v a r i n n a k u j u“ Helsingi dr. K. Krohn'ile, et selle eest võimalik tasu luuletarile saadetak, mis ka sünnib.

Tallinnas oma tööde näitusel 1887 Weizenberg tutvub neuu A. von R ö h d e ' g a. See tutvus omandab erilaadse ulatuse ja näiliselt kauaoodatud vastastikkuse teineteise mõistmise. Neiu Röhde on skulptorile mitmeti õhutajaks ja abistajaks küll kunstinäituste korraldamisel, toetuste hankimisel, skulptuurtööde Tallinnale omandamisel. Ta õhutab ka viimast muusika ja kirjanduse alal.

Peterburi seltskonnas liikudes Weizenberg leiab eriliselt lahke vastuvõtu A. V a i n o f f ' i perekonnas, mida skulptor külastas sagedasti, esmalt Gatsinas, hiljem Tsarskoe Seloos. Siin lauldakse sagedasti ja meeleldi Weizenbergi loodud laule.

Veel kord ajab üles tas südamepoolset soojust ses sõbralikus perekonnas, olles tutvunud peretütre Anna Vainoffiga. Viimane osutab skulptorile nii lahkust kui ka sõbrust, vahest veel enamatki.

Kuid skulptor on küllalt ettenägelik, et ebatasast vahe-
korda lasta edasi areneda. Ta tunneb end noore neuu kõr-
val vanana ja see äratundmine tõmbab piirid kahepoolsele
tundehõõgumisele — neuu Vainoff saab hiljem Bogdanov-
Medvedjev'i õnnelikuks abikaasaks.

Kevadel, aastal 1903, asetanud proua Ammende telli-
musena selle mehe hauale Pärnu kalmistule mälestus-
samba, Weizenberg tuleb Viljandisse ja kohtab — üle 40
aasta tagant oma esimese armastusega, Anete H e k t o -
r i g a, nüüd juba proua B a a g s t ' i g a.

Mõlemad on vahepääl muutunud. Alla kahekümne aas-
ta noorte asemel nüüd kohtavad kuuekümne ümber vanad.
Üks sammub vastu elulõpule lesena, teine vanapoisina.

Siin kangastub vanade silmade ette veel kord nende
noorus. Paar päeva, mis Weizenberg Viljandis veedab,
möödub nagu muinasjutt endistest aegadest. Ja kui ta
jõuab Peterburi, areneb veel kord kirjavahetus, sedapuhku
aga Viljandist seda kannab leseema Baagsti üks tütardest
Klaara.

Weizenberg heliloojana. Vastseliina laadal poisikesena
Weizenberg kuulis laulmas santi, kes oma laule improvi-
seeris. Viimane loomulikult ei teadnud midagi muusikast,
aga ometi ta paelus oma loodud lauludega kuulajaid.

Ka Weizenberg võtab julguse teotsemiseks muusika
alal, komponeerimiseks. Esmalt ta loodud viise kirjutas
üles A. Sarva, siis köster Seeland Peterburis.

Miina Herman harmoneeris „Miks sa nupid“, kooliõpe-
taja Thomson ja neuu Mölder ta teisi laule.

Siis haarab asjast Alide Röhde ning hangib Weizen-
bergile sõnu ja harmoniseerib ta loodud viise, mis pääse-
vad eesti tolleaegsesse lauluvarassegi.

Kooliõpetaja Vaher Peterburis õpetab Weizenbergi
laule Eesti kooliseltsi kooli kooris ja seltsi „Ustavus“ koo-

ris. Soome lauljatar Alma Forström laulab ühe skulptori laulu Tallinnas oma kontserdil („Kus viibid sa?“), ka Aino Tamm on neid laulnud.

Viimati Weizenberg avaldab kümnekond oma laulu isegi trükis.

Kirjanduse alal. Weizenberg katsetas ka kirjanduse alal. Päämiseks õhutajaks sellele olid ta intiimsemad tundmused ja elamused. Inspireerituna Anna Haava luulest ta kirjutab kümneid laule.

A. v. Röhde tööst „Hirtenknabe“ mõjutatuna ta kirjutab novelli „Hans und sein Glück“, mis ilmub „Peterburi Heroldis“ (1898). Ka avaldab Weizenberg kirjutisi „Postimehes“, kus toimetaja K. A. Hermann ta saatistele väärilist tähelepanu osutab.

Ühel päeval dr. P. Hellat teeb Weizenbergile ettepaneku: kirjutage näidend, millest eesti seltsides on eriti puudus. Weizenberg kirjutabki näidendi „Vanapoisi viimised päevad“ — mis lendab aga proovidel ahju. Järgmine näidend: „Maie ning Mihkli kosjad“, mille K. A. Hermann välja annab, saab kaunis laialdase menu osaliseks, olles isegi seniseni püsinud külalavade repertuaaris.

Aastal 1900 Weizenberg koostab oma kirjandusliku pääteose, meeleolulis-filosoofiliste visandite kogu „Licht und Schatten“ („Valgus ja vari“). Esiti konsistoorium teeb selle ilmutamisele takistusi, kuna selles on puudutatud ka kirikut ja teos võib ilmuda alles piiskop Treifeld'i sekkalöömisel. Kolm aastat hiljem sama teos ilmub neiu v. Röhde tõlkes ka vene keeles.

Selles Weizenberg tõmbab kokkuvõtteid oma elutarkusest, osutades tähelepanu küll moraalile, aususele, isamaal- susele, kurjale, hääle, truudusele ja ilule. Ta võtab kokku selles ka oma kunstilise usutunnistuse:

„Kunstiline tegevus, see on hää ja ilusa avastus, on armastuse ja kõigi õilsate tunnete avaldus. Tõeline kunstitöö peab mõjuma inimesse ülendavalt, peab kandma selle üle argipäeva väikuste, peab toitma ta vaimu ja lähendama teda jumalusele.

Aga kui kunstnikud tahtlikult ei pane tähele oma tegevuse kõrget ja üllast sihti, kui nad ilusa asemel loovad ja kujutavad inetut, kui nad üleva asemel püüavad muuta ideaaliks tühise ja tavalise, nagu kahjuks tehakse meie ajal, siis sellega ei ole võimalik enam leppida ja sellisele eksimusele juba pole võimalik leida andestust.“

Kui palju Weizenbergi sulest üldse on teoseid ilmunud, on raske öelda, kuna neid tähelepandamatult on jäänud unustusse. Nende arv kindlasti ulatab aga kümneni.

Nii muusika kui ka kirjandus olid skulptorile vaid kõrvalkatsetused, millel puudub oluline tähtsus. Kuid kunstniku mitmekülgse isikupalega tutvumisel ja teotsemisalade märkimisel ei saa neistki minna mööda.

Teekonna lõpul. Kaheksakümmend neli aastat vana, Weizenberg, leppinud elu ja ümbrusega, näeb lähenemas oma lõppu. Ta läheb sellele vastu rahulikult ja kergendatult, nagu oleks ta juba oodanud oma elutee viimast kaastlast. Tundes, et lahkumine käes, ta korraldab oma asjad, koostab testamendi oma tööde ja varanduste üle ning sureb 22. novembril 1921. aastal igaveseks silmad.

Oma viimases kirjas, mis leidis ta muude kirjalike päranduste seas, ta võtab järgmiselt kokku oma viimase tahte:

MINU SURM JA MINU MATMINE.

Valitsus on olnud mu vastu väga armuline, siis paluksin, et ta veel laseks näidata üles armu mu vastu ja mind panna mulda, kus võiksin hingata õige rahulikult.

Keegi ei ole toonud kaasa midagi siia maailma, ja ei või siit ka midagi võtta kaasa. Aga soovida jääb ikka paljugi selleks, kas ja kuidas meie oma kohuseid oma kaasinimeste vastu jaksame täita.

Oma muuseumi-ruumis ma jätan muuseumi valitsusele enam töid, kui ma neid olen lubanud omal ajal linnavalitsusele, ja sellest ülejäägist ma palun siis katta mu matmiskulud.

Need mu viimased tööd on „E n d e l“ ja „J u t a“, „A d a m“

ja teist korda tehtud „Vanemuine“ ja „Kalevipoeg“ — kõik elusuured kipsist kujud ja siis üks reljeef kipsist klaasi all, „Kristus Keetsemäni“, minu esimene töö, ja viimati minu oma rinnakuju marmorist.

Minu matmist paluksin ma korraldada nii lihtsalt ja odavasti, kui see võimalik. Mitte ühegi surnu tarvis enam, kui seda, mis on kõige tarvilisem, sest elavaid on küllalt, kes igatsevad leiva järele.

Viimasel ajal on linn ostnud mu käest „Eva“, marmorist, 15.000 marga eest. See on ju veidi enam, kui kõik mu töökogu muuseumile. Minu „Ema“ ja minu „Onu“ rinnakujud marmorist annetan ise muuseumi hääks, ja palun neid võtta vastu hääks mälestuseks.

Üks õmbluskastikene (šatulje) minu puutöö-ajast, mille mu õetütar pr. A. Korknobel kinkis muuseumile, jääb ka mu tööde hulka ja ma palun muuseumi valitsust seda võtta hoole alla, muidu ta ehk kui väike asjake võiks minna kaotsi näituse ajal.

See on minu viimne soov, mille jätan enne oma lahkumist linnale või muuseumi valitsusele.

A. Weizenberg.

Veel tuleb meelde: üks kohake, kuhu ma jään. Palun vabatahtlikult kas Rahumäele või kuhugi mujale võtta kohake, kuhu mind paigutada. Sinna pääle paluksin siis ühe lihtlabase maakivi, kuhu sisse raiuda mu nimi

A. Weizenberg.

Datum.

Ja sinna alla siis need sõnad: „Mis maailm ei annud, andis surm ning kustutas mu janu.“

Weizenbergi õilis viimne soov jäi ka ainult sooviks. Ta surma leinas kogu rahvas. Rahvahulgad käisid teda lilleetatud kirstus voorina vaatamas. Ja ennenähtamatult suur saatjaskond saatis ta kirstu Tallinnas rongile. Samuti määratud hulgad leinas võtsid vastu kirstu Tartu jaamas. Üliõpilased kandsid skulptori põrmu kätel „Vanemuise“ saali, säält Tartu Peetri koguduse surnuaiale, kus see sängitati õispärgade kuhja alla, päitsis omaloodud sümbolne rahu-figuur, mille alusel armastatud ema näoreljeef.

* * *

*

Oleme jõudnud lõpule August Weizenbergi elukäiku jälgides. Sitkuse, väsimatu edasipüüu, alt madalast üles pilvede taha lennu võrdkujuna — nagu rabakadakas Weizenberg võtab vastu kõik elukülmad ja hällad, ja rühib edasi, aina edasi. Ta lahkub elust suure võitjana.

Võib-olla ta oleks jäänud talusulaseks, tavaliseks mõisateomeheks — kui tal elus oleks rohkem isiklikku õnne olnud. Oleks tal nooruses õnnestunud oma meistri tütrega sisustada koduelu, ta vahest oleks jäänudki sünnikohta.

Kuid nüüd ta ikka ja jälle oli sunnitud otsima uut ala, leidma endale vastavamat elukutset. See halb saatus kaitseinglina juhtis ta kunstitippudele. Ta on meie esimene skulptor, kelle loomingu näol meie skulptuur algusest kohe tõusis rahvusvahelisele tasemele, kes jõudis eeskujandvale kõrgusele.

Weizenberg produtseeris palju, kaugelt üle paarisaja teose. Ta modelleeris oma aja tähtsaid isikuid, meie avalikke tegelasi alates lauluisa Kreutzwaldist kaasaegseteni. Ta müütas oma töid üle kogu Euroopa, nagu kass poegi vedades neid ühes ja elades ise alalises puuduses. Mis aga üle kõige, kõik oma paremad tööd, raiutuna marmorisse, ta tõi kodumaale, mis see talle ka maksma ei läinud. Ta on meie suurim marmorimeister.

Hilinenud klassitsistina, kes ilu hindas enam tõeselt, oli ta kogu aja noorema generatsiooni atakkide objektiks, mistõttu ta oma võimete paremas eas ei pääsenud teenitud ja talle väärsele aukohale. Teda võiks vaadelda kunsti vahetuvate sugupõlvade võitluse märtrinagi.

Ja mis on kõige soojem Weizenbergi puhul: vaatamata elulisele kibedusele, viletsusele, näljale ja haigustele on ta kujundatud kui ka kirjutatud suur elujaatus, elu klasikaline imetus ja püüd kõrguste poole.
